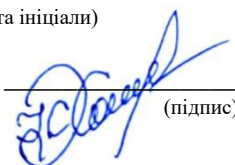

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра романо-германської філології

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № 6
від «5» грудня 2024 р.
Завідувач кафедри Холмогорцева І.С.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
**МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ВИБАЧЕННЯ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ
РОЗМОВНОМУ ДИСКУРСІ**

Виконавець:

студент II курсу магістратури, групи НМП-61

Герасимов Тарас Олександрович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

доктор філологічних наук,

професор кафедри романо-германської філології

БЕЗУГЛА Лілія

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою:

кількість балів: 70

Підпис керівника

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол № 1 від «11» грудня 2024 р.

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

_Овсієнко Л. О

(прізвище та ініціали)

Харків – 2024

ЗМІСТ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА	1
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I.	6
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НІМЕЦЬКОМОВНОГО АКТУ ВИБАЧЕННЯ.....	6
1.1 Вибачення як інструмент комунікації.....	6
1.2. Поняття мовленнєвого акту	6
1.3. Вибачення як мовленнєвий акт	8
1.4. Поняття гібридного мовленнєвого акту.....	9
1.4.1 Вибачення як гібридний мовленнєвий акт	9
1.5 Перлокутивні властивості мовленнєвого акту вибачення.....	10
1.6 Теорія імплікатур.....	14
1.6.1 Поняття експліцитності та імпліцитності мовленнєвих актів.....	14
1.7 Умови успішності мовленнєвого акту вибачення.....	17
1.8 Когнітивний сценарій мовленнєвого акту вибачення	19
1.9 Вибачення як інструмент для підтримки соціального іміджу.....	22
1.10 Щирість у мовленнєвому акті вибачення.....	23
Висновки до розділу I	26
РОЗДІЛ II.....	29
ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ВИБАЧЕННЯ.....	29
2.1 Лексичні особливості німецькомовного акту вибачення	29
2.2 Синтаксичні особливості форми німецькомовного мовленнєвого акту вибачення.....	30
2.3 Граматичні особливості німецькомовного акту вибачення	33
2.3.1 Використання способу для оформлення директивного компоненту німецькомовного мовленнєвого акту вибачення.....	33
2.3.2 Використання модальних дієслів під час реалізації німецькомовного мовленнєвого акту вибачення	34
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	37
Список використаної літератури.....	42
Список ілюстративних матеріалів	48

ВСТУП

Життя і життєдіяльність суспільства неможливі без спілкування людей, оскільки воно є необхідною умовою будь-якої діяльності. Процес спілкування значної мірою визначає добробут, ефективність дій, настрої людей тощо [31, с. 108]. Часто у побутовому мовленні, а іноді й у науковій літературі спілкування ототожнюють з комунікацією. Однак поняття «спілкування» і «комунікація» різняться між собою. Поняття «спілкування» є більш загальним, а «комунікація» - конкретним, що позначає лише один з типів спілкування [1, с. 5]. Процес комунікації є важливим в житті людей по всьому світу і являє собою обмін будь-якою інформацією між адресантом та адресатом. Цей процес складається із серії послідовних комунікативних актів, які комуніканти, для того щоб досягти певної комунікативної мети, реалізують в різноманітних комунікативних ситуаціях. Комунікація це головний об'єкт, вивченням якого займається прагмалінгвістика [3, с. 16-17]. До таких актів можна впевнено віднести і мовленнєвий акт вибачення. Вибачення можна віднести до сфер лінгвістики які недостатньо досліджені.

Ця робота фокусується на визначенні прагмалінгвістичних особливостей німецькомовного вибачення. Вибачення є одним з найбільш частотних мовленнєвих актів в більшості суспільств по всьому світу, і воно несе в собі цінну і цікаву для прагмалінгвістичного дослідження інформацію. Результати, що можуть бути отримані після детального аналізу вибачення в рамках мовленнєвого акту, є дуже важливими для правильного сприйняття тенденцій мовної культури у німецькомовних країн. У сучасній прагмалінгвістиці вивчають різні типи мовленнєвих актів залежно від їх іллокутивної сили: вітання, порада, звертання, комплімент, наказ, іронія, пропозиція і відмова, ревності та заздрість та інші. [17, с. 71] Якщо розглядати мовленнєвий акт вибачення в рамках прагмалінгвістики, то його варто розглядати як гібридний мовленнєвий акт. Прикладами гібридних мовленнєвих актів, окрім акту вибачення (який є гібридом експресиву і директиву), є такі мовленнєві акти як акт застереження

(що в свою чергу є гібридом директиву і асертиву) [2, с. 35-36; 15], погрози (гібрид директиву і комісиву) [20], виправдання (гібрид асертиву і експресиву) [15, с. 61], освідчення (гібрид асертиву і експресиву), пропонування послуги (гібрид квеситиву і комісиву). У даному дослідженні буде обґрунтовано гібридний статус який має мовленнєвий акт вибачення, з точки зору його іллокутивної сили.

Актуальність роботи.

Отже, факторами, що обґрунтовують актуальність цього дослідження є наступні:

- 1) наразі постала необхідність дослідити вибачення з точки зору лінгвопрагматики, враховуючи його гібридний статус як мовленнєвого акту;
- 2) вибачення містять у собі дуже важливу для прагматистіки інформацію, і її аналіз може надати багато лінгвокультурних даних, що допоможуть чіткіше зрозуміти мовленнєву культуру німців та інших німецькомовних країн.

Об'єкт дослідження.

Об'єктом дослідження є німецькомовний мовленнєвий акт вибачення в німецькомовному розмовному дискурсі.

Предмет дослідження.

Предметом є саме лінгво-прагматичні властивості німецькомовного мовленнєвого акту вибачення як гібридного іллокутивного мовленнєвого акту.

Мета роботи.

Метою цієї роботи є встановлення лінгво-прагматичних властивостей, мовленнєвого акту вибачення, в німецькомовному діалогічному дискурсі.

Завдання роботи.

Для досягнення даної мети будуть вирішені такі завдання:

- Визначити характерні риси, що притаманні поняттям мовленнєвого акту, а також ознайомитися з існуючими різновидами.
- Проаналізувати німецькомовні вибачення як гібридні мовленнєві акти.

Матеріал дослідження.

Матеріалом для дослідження послуговували 93 твори класичної художньої німецькомовної літератури.

Наукова новизна роботи.

Результати отримані під час проведення даного дослідження, а також зроблені висновки цієї роботи сприяють розвитку у сфері лінгвопрагматики. Дана робота надає більше інформації про вже встановлені особливості вибачення як мовленнєвого акту.

Практичне значення.

Отримані результати можуть бути використані під час викладання загального курсу німецької мови, а також більш спеціалізованого курсу з прагмалінгвістики.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НІМЕЦЬКОМОВНОГО АКТУ ВИБАЧЕННЯ

1.1 Вибачення як інструмент комунікації

Вибачення відіграє у суспільстві дуже важливу роль, адже дозволяє його учасникам налагоджувати стосунки одне з одним. У разі якщо людина завдала шкоди іншим, якимось їх образила або ж порушила встановлені у суспільстві норми етикету, то така ситуація вимагає вибачення, як інструменту, за допомогою якого вона може налагодити стосунки з іншими, які були погіршені її власними діями, і в той же час нівелювати втрати, які понесе через ці дії її власний соціальний імідж [26, с. 8]. Таким чином, вибачення є дуже важливим комунікативним інструментом, який активно використовується у плеяді ситуацій, в незалежності від віку, статі, національності та соціального статусу комунікантів.

1.2. Поняття мовленнєвого акту

Теорія мовленнєвих актів – є однією з гілок аналітичної філософії, яка була заснована наприкінці 1940-х рр., аналітиком з Оксфордського університету, Джоном Остіном. У ХХ столітті ця теорія отримала достатньо широке визнання [23, с. 213]. Теорія мовленнєвих актів в першу чергу фокусується на тому, яку саме функцію, здійснює та чи інша мовленнєва діяльність. Остін зауважив, що існують певні речення, промовляючи які мовець ніби здійснює певну дію, а не просто надає опис певній ситуації чи певному стану речей [37, с. 462]. Джон Остін визначив подібні речення як перформативні, відповідно цьому, дієслова, які були основними в їх реалізації – перформативами. Мовець використовує такі речення як невід’ємну частину своїх дій та вчинків в комунікативних ситуаціях, які мають певні вимоги і зумовлені певними обставинами. [12, с. 79]. Прикладами перформативних мовленнєвих актів можемо назвати наступні: формули оголошення війни, заповіту, присяги, вибачення, співчуття, запрошення і привітання, формули укладення угод. Однак таким мовленнєвим актам вже не є притаманним значення істинності (це означає, що речення

перестає розглядатися як істинне або хибне). Натомість, такі мовленнєві акти несуть в собі дію. Таким чином поняття хибності-істинності заміщується поняттям успішності-неуспішності [32, с. 24]. Отже, якщо наприклад, пообіцяти батькам: «Я куплю молоко в супер-маркеті по дорозі додому», і не зробити цього, то в такому разі, вищезгаданий акт можна вважати таким що є неуспішним. До того ж перформативні мовленнєві акти мають класифікацію експліцитності та імпліцитності, тобто явності та прихованості [50, с. 35]. Експліцитні перформативи охоплюють недвозначні вирази по типу: «я обіцяю», «я наказую», які дозволяють нам одразу побачити основну інтенцію мовця [16, с. 62]. Важливу роль в реалізації перформативних мовленнєвих актів відіграє мовець, адже в корені будь-якого мовленнєвого акту лежать безпосередньо мотиви, які переслідує мовець та його істинні інтенції. Одним з головних завдань, що ставить перед собою мовець при реалізації мовленнєвого акту, звісно ж є трансфер певної інформації, а вже процес сприйняття цієї інформації напряду лягає на плечі слухача [19, с. 5]. У переважній більшості комунікативних ситуацій роль, що відіграє слухач є пасивною, не враховуючи ті випадки, коли слухач починає надавати відповідь словам мовця, таким чином впливаючи на хід діалогу вже зі свого боку, але навіть при цьому, слухач, абсолютно точно, відіграє формуючу роль під час реалізації мовленнєвого акту, навіть якщо він не приймає безпосередньої активної участі в ньому [6, с. 12-13]. Це відображається в тому, що жоден не буде вести діалог про біохімію з людиною, яка не має жодного відношення та розуміння цієї теми. Виходячи з цього, адресант повинен постійно зважати на те, якими знаннями та можливостями розпоряджається його поточний адресат, щоб комунікація пройшла успішно. Таким чином можемо прийти до висновку, що для успішної реалізації перформативного мовленнєвого акту необхідною є так звана єдність мовця і адресата, тому що неможливо, скажімо, обіцяти або вибачитися за відсутності того, кому ці мовленнєві акти адресовані. Мовленнєвий акт має структуру і складається з певних компонентів: локутивного, іллокутивного, перлокутивного [29, с. 187]. Суть іллокутивного компоненту мовленнєвого акту (його іллокутивна сила) криється за тим, який

намір мовець хотів вкласти і здійснити за допомогою свого висловлювання: когось про щось повідомити, до чогось спонукати, щось пообіцяти обіцянку або ж оцінити [7, с. 14]. Остін окреслив наступні типи перформативних мовленнєвих актів, ґрунтуючись на тому, на що спрямована їх іллокуція:

- Вердиктиви (оціночні судження);
- Екзерситиви (накази, вказівки);
- Комісиви (обіцянки);
- Бегабітиви (встановлені суспільством правила поведінки);
- Експозитиви (донесення результату обговорення) [34, с. 167].

Ідеї Остіна були пізніше розвинуті американським філософом Джоном Серлем. Він розкритикував класифікацію Остіна. Він вважав, що в ній поняття перформативного акту, хибно заміняє поняття перформативного дієслова, категорії, за якими класифіковано акти, не мають чіткого визначення, а самі класи досить розмиті та неоднорідні [27, с. 14]. Серль запропонував замість неї свою власну класифікацію:

- Репрезентативи (фіксація відповідальності за сказане, оцінка сказаних слів за правдивістю чи брехливістю).
 - Директиви (спонукання до дії)
 - Комісиви.
 - Експресиви (проголошення емоцій мовця).
 - Декларації (заяви що стосуються об'єктивної реальності) [49, с. 225].
- Ця дипломна робота написана на засадах класифікації саме Дж. Серля.

1.3. Вибачення як мовленнєвий акт

Вибачення має всі притаманні мовленнєвому акту ознаки, а саме: під час вибачення реалізується певна мовленнєва дія (мовець вибачається), вибачення вживається в певних комунікативних ситуаціях (мовець спричинив незручності або шкоду адресату), може бути успішним або не успішним, потребує єдності мовця та слухача, має відповідну структуру (локутивний, іллокутивний та перформативний компоненти).

1.4. Поняття гібридного мовленнєвого акту

Далеко не всі мовленнєві акти відповідають лише одному класу за своїм іллокутивним змістом, і такі акти називають гібридними. Таке поняття як гібридний мовленнєвий акт вперше ввів Р. Конрад. Він описував їх наступним чином: «Структури, в яких в рамках однієї пропозиції паралельно реалізуються два різних мовленнєвих акта, можна називати гібридними мовленнєвими актами» [36, с 377]. Разом з цим, він обґрунтував причину, яка зумовлює появу гібридних мовленнєвих структур: «Причиною утворення гібридних мовленнєвих актів, без сумніву, є надзвичайно тісна зчеплення і взаємне накладення двох різних актів мовних ситуацій ...» [36, с 378].

1.4.1 Вибачення як гібридний мовленнєвий акт

Таким чином, можна сказати що гібридний мовленнєвий акт – це акт в якому одночасно реалізуються дві іллокуції. Для мовленнєвого акту вибачення цими іллокуціями є директивна та експресивна. Розглянемо більш докладно значення цих іллокуцій. Дж. Серль писав: «З позиції іллокутивної мети директиви являють собою спроби з боку мовця домогтися того, щоб слухач щось зробив» [45, с. 350]. Остін та Серль визначали директивний мовленнєвий акт, як певного роду висловлення мовця, в яке він вкладає певну директивну іллокутивну силу, що дозволяє змінити внутрішній стан слухача на бажаний мовцем, що призведе до виконання адресатом певної дії, потрібної мовцю. Іншими словами, особливість директив полягає в тому, що в них на меті стоїть внесення змін до навколишнього реального світу, за допомогою мовленнєвих дій, що реалізуються в мовленнєвих актах. [20, с. 196]. Дж. Серля вважав, що іллокутивна мета експресивів в свою чергу, полягає в тому, «щоб виразити психоемоційний стан, що підкоряється умові щирості, щодо певного положення речей, визначеного в рамках пропозиції» [49, с. 233].

Отже мовленнєвий акт вибачення, адже з одного боку, під час вибачення мовець спонукає комуніканта до дії (вибач мене), а з іншого, самим фактом вибачення, показує що відчуває провину, тобто демонструє свій емоційний стан.

1.5 Перлокутивні властивості мовленнєвого акту вибачення

Перлокуція, або перлокутивний акт, у значенні цілеспрямованого впливу на дії, думки і почуття адресата [47, с. 114] є невід’ємною частиною успішних мовленнєвих актів, у тому числі і успішних мовленнєвих актів вибачення. Крім того, мовленнєвий акт вибачення може також викликати певні перлокутивні наслідки, що не були передбачені мовцем.

При реалізації мовленнєвого акту вибачення, мовець ставить перед собою дві перлокутивні мети, одна з них випливає із необхідності реалізувати експресивний компонент (донести до адресата почуття своєї провини перед ним за свої дії), а інша – директивний (змусити адресата пробачити мовцю його дії). Для того, щоб досягти цих цілей з найбільшою можливою вірогідністю, мовець часто вдається до застосування особливих мовних засобів – перлокутивних оптимізаторів [14, с. 77]. Таким чином, для коректної реалізації мовленнєвого акту вибачення у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі, необхідно розглянути відповідні перлокутивні оптимізатори, а також особливості вдалої і невдалої реалізації мовленнєвого акту вибачення і його можливих перлокутивних наслідків.

1.5.1 Перлокутивні оптимізатори мовленнєвого акту вибачення.

Ефективність мовленнєвого впливу в окремо взятому мовленнєвому акті певною мірою залежить від того як конкретний адресат сприймає, інтерпретує а також розуміє дане висловлювання [25, с. 101]. Один і той самий мовленнєвий акт може бути по різному інтерпретований різними адресатами або навіть одним й тим самим адресатом в різних комунікативних ситуаціях. Внаслідок цього мовленнєвий вплив може часто бути реалізований в непередбачуваному або небажаному для мовця напрямку, що таким чином призведе до перлокутивної невдачі або навіть може ескалювати ситуацію і викликати комунікативний конфлікт [8, с. 3]. Однак мовець цілком здатний здійснювати контроль над тим впливом, який він намагається реалізувати, щоб уникати невдачі і досягати максимально можливого ефекту цього впливу. В рамках питання контролю над впливом мовленнєвого акту досліджуються певні методи та засоби, які могли б

покращити цей контроль та збільшити кінцеву ефективність мовленнєвого акту [28, с. 151].

Термін «перлокутивний оптимізатор» був запроваджений для використання у лінгвістиці Г.В. Ейгером, який визначив перлокутивні оптимізатори наступним чином: «засоби, спрямовані на попередження, пом'якшення чи усунення небажаних для комунікантів перлокутивних наслідків».

Перлокутивні оптимізатори можна також визначити як певні вербальні засоби, які використовуються мовцем для того щоб забезпечити максимально ефективну та успішну реалізацію мовленнєвого акту. Перлокутивні оптимізатори можуть являти собою окремі висловлення, або можуть бути цілими вставними конструкціями в висловленні вибачення [39, с. 278]. Найчастіше це клішовані метакомунікативні мовленнєві акти. Використання перлокутивних оптимізаторів при реалізації мовленнєвого акту, підвищує шанси мовця досягти перлокутивної мети і загалом вдало реалізувати увесь мовленнєвий акт. [9, с. 82].

За призначенням оптимізаторів можна виділити два їх типи: перлокутивні інтенсифікатори і перлокутивні мітигатори. Перлокутивні інтенсифікатори – це такі метакомунікативні висловлювання, які спрямовані на посилення бажаного перлокутивного впливу на адресата, що в свою чергу позитивно впливає на досягнення мовцем певної перлокутивної мети [9, с. 82].

Домінуючим інтенсифікатором під час реалізації мовленнєвого акту вибачення є пояснювальні висловлювання. Вони є унікальними для кожної ситуації, адже являють собою пояснення мовцем своїх дій або їх причин, з метою позбавити себе в очах адресата від провини, шляхом перекладання її на обставини чи інших людей або пояснити ситуацію чи свій емоційний стан адресату, для того щоб він, розуміючи всі обставини повністю, міг подивитися на ситуацію під іншим кутом і можливо поставити себе на місце мовця, таким чином пом'якшуючи негативне враження адресата від своїх дій. Також мають місце спонукальні висловлювання, переважно у формі прислівників, які використовуються для посилення одразу обох, директивного та експресивного

компонентів [21, с. 7]. Найчастіше використовуються наступні прислівники: „bitte“, „tausendmal“, „untertänigst“, „vielmals“, „sehr“, „wohl“ також „submisest“. Домінуючим серед вищезгаданих варіантів є „bitte“, яке зустрічається найчастіше.

Зважаючи на те, що мовленнєвий акт вибачення є гібридним мовленнєвим актом, можна розділити перлокутивні інтенсифікатори, що використовуються під час його реалізації за семантико-прагматичним типом на дві групи:

- такі, що спрямовані на підсилення перлокутивної мети директивного компонента – тобто змусити адресата вибачити мовця, і відновити втрачену до нього через його дії довіру.
- такі, що підсилюють перлокутивну мету експресивного компонента – донести до адресата свій емоційний стан, для того щоб він зрозумів, що вибачення є щирим..

Перлокутивні інтенсифікатори мовленнєвого акту вибачення які підсилюють директивну перлокутивну мету, являють собою в основному пояснювальні висловлювання, які пояснюють ситуацію чи дії мовця адресату.

(1) „Klüger auch?“ sagte Settembrini und zog die Brauen hoch. „Wollen Sie mir die Frage erlauben: Wie alt sind Sie eigentlich?“ Aber siehe da, Hans Castorp wußte es nicht! Er wußte im Augenblick nicht, wie alt er sei, trotz heftiger, ja verzweifelter Anstrengungen, sich darauf zu besinnen. Um Zeit zu gewinnen, ließ er sich die Frage wiederholen und sagte dann: „... Ich ... wie alt? Ich bin natürlich im vierundzwanzigsten. Demnächst werde ich vierundzwanzig. Verzeihen Sie, ich bin müde!“ sagte er. „Und Müdigkeit ist noch gar nicht der Ausdruck für meinen Zustand. Kennen Sie das, wenn man träumt und weiß, daß man träumt und zu erwachen sucht und nicht aufwachen kann? Genau so ist mir zumut. Unbedingt muß ich Fieber haben, anders kann ich es mir gar nicht erklären. Wollen Sie glauben, daß ich bis zu den Knien hinauf kalte Füße habe? Wenn man so sagen darf, denn die Knie sind ja natürlich nicht mehr die Füße, – entschuldigen Sie, ich bin im höchsten Grade konfus, und das ist ja auch am Ende kein Wunder, wenn man schon am frühen Morgen mit dem ... mit dem

Pneumothorax angepiffen wird und nachher die Reden dieses Herrn Albin mit anhört und obendrein in horizontaler Lage. ...“

В даному фрагменті, бачимо що мовець вдається до пояснень з приводу свого фізичного стану, що в очах адресата має підсилити його бажання вибачити мовцю. Такі пояснення покликані перенести провину з мовця на обставини, які частіше всього не залежать від нього (як наприклад погане самопочуття або дії інших людей), що має дати зрозуміти адресату, що провина в даній ситуації не лежить на мовці [42, с. 80].

Далі розглянемо мовленнєвий акт вибачення з перлокутивним інтенсифікатором експресивного компонента.

(2) *„Um Gottes willen, Mensch, sind Sie denn irrsinnig? — Verzeihen Sie, bester Herr Kandidat, wenn ich in einem solchen Fall bis zur Unhöflichkeit außer dem Häuschen bin. Es heißt zwar natura non facit saltus, aber Sie haben da einen unnatürlichen Sprung gemacht. Da muß ich mal erst zu Atem kommen. Und nun Schluß davon!“*.

В цьому випадку, мовець, вдаючись до пояснення того, за що саме він почуває провину, дає адресату краще відчути своє почуття провини, що в свою чергу покликано запевнити його в щирості вибачення, що вже в свою чергу, підвищує загальні шанси такого мовленнєвого акту вибачення на успішну реалізацію.

Перлокутивні мітигатори це метакомунікативні висловлювання, основною метою при використанні яких є нівелювання будь-яких можливих небажаних впливів на адресата, які може викликати реалізація мовленнєвого акту. Таким чином мітигатори є засобом збереження комунікативного балансу. [112, с. 82]. Загалом, вірогідність мовленнєвого акту вибачення викликати небажану реакцію не є дуже високою, адже він у своїй суті має на меті деескалювати комунікативну ситуацію. Таким чином найбільш вірогідною небажаною реакцією яку може викликати мовленнєвий акт вибачення, є сумнів у його щирості [30, с. 67]. Якщо адресат сумнівається у щирості вибачення, це не тільки зменшить шанси на його успішну реалізацію, але може додатково призвести до ескалації ситуації, яку

вибачення мало деескалювати. Таким чином, мітигаторами для мовленнєвого акту вибачення слугують в основному перлокутивні інтенсифікатори експресивного компонента, а також спонукальне „bitte“, які допомагають мовцю переконати адресата у щирості свого вибачення і таким чином уникнути непорозуміння або відторгнення.

1.6 Теорія імплікатур

Зазвичай комунікація передбачає чітке донесення смислу, за допомогою єдності форми та змісту висловлювання: мається на увазі те – що було фактично написано або сказано, однак це не є єдиним засобом передачі смислів від одного комуніканта до іншого [44, с. 8]. Вперше поняття імплікатури було використано Гербертом Полом Грайсом у його роботі «Language and Conversation» [5, с. 58]. В цій роботі Грайс також розділив імплікатури на дві групи: конвенційні імплікатури (conventional implicatures) та комунікативні (conversational implicatures) імплікатури. Значення конвенційних імплікатур, комунікант розуміє спираючись на фактично сказане, а комунікативних – на контекст даної комунікативної ситуації [4, с. 11]. Імплікатури називають смисловими висновками, на відміну від логічних висновків (*entailments*) [50, с. 174].

1.6.1 Поняття експліцитності та імпліцитності мовленнєвих актів

Ще одна з властивостей мовленнєвих актів, за якою їх можна класифікувати, це спосіб вираження іллокутивного компонента – експліцитний та імпліцитний [41, с. 6]. Таким чином, всі мовленнєві акти вибачення можна також поділити на наступні групи:

- Мовленнєві акти вибачення в яких обидва компоненти виражено експліцитно:

(3) „*Was wollten Sie also? Ich bin wirklich neugierig?*“ *Sie kreuzte leicht die Beine. „Sie werden vielleicht sagen,“* begann K., „*daß die Sache nicht so dringend war, um jetzt besprochen zu werden, aber —*“ „*Einleitungen überhöre ich immer,*“ sagte Fräulein Bürstner. „*Das erleichtert meine Aufgabe,*“ sagte K. „*Ihr Zimmer ist heute früh, gewissermaßen durch meine Schuld, ein wenig in Unordnung*“

gebracht worden, es geschah durch fremde Leute gegen meinen Willen und doch wie gesagt durch meine Schuld; dafür wollte ich um Entschuldigung bitten.“

В даному випадку, можемо бачити, що мовець відкрито сповіщає адресата про те, що почуває провину за ситуацію, що склалася, виражаючи таким чином експресивний елемент експліцитно, тобто напряду, використовуючи слова значення яких однозначно позначає це відчуття, а також просить співрозмовника вибачити його, таким чином, знову виражаючи вже другий, директивний елемент також експліцитно.

- Мовленнєві акти вибачення в яких директивний компонент виражено імпліцитно:

(4) *„Ich danke dir“, sagte er; „so, so ... laß nur, ich danke dir. Ja, ich habe angreifende Tage hinter mir ... Was soll man tun? Ich habe viel Ärger gehabt. Das sind Prüfungen von Gott. Aber das hindert nicht, daß ich mich dir gegenüber nicht ganz ohne Schuld fühlen kann, mein Kind. Alles kommt jetzt auf die Frage an, die ich dir schon vorgelegt habe, die du mir aber noch nicht hinlänglich beantwortet hast. Sprich offen zu mir, Tony ... hast du in diesen Jahren der Ehe deinen Mann lieben gelernt?“*

В даному випадку, мовець не виражає прямого, словесного прохання до співрозмовника вибачити його, однак виражає, що почувається винним перед ним, таким чином виправдовуючи себе в очах співрозмовника, через донесення йому свого емоційного стану. Це в свою чергу спонукає адресата, виходячи з певних загальноприйнятих соціальних та моральних норм поведінки які склалися у конкретному суспільстві, а саме «людина відчуває провину – отже розуміє що вчинила неправильно – отже заслуговує на виправлення – отже заслуговує на вибачення», вибачити мовця, не дивлячись на те, що прохання про вибачення як таке, було відсутнім [48, с. 148].

- Мовленнєвий акт вибачення в яких експресивний компонент виражено імпліцитно:

(5) *Er betrachtete mich aufmerksam. Ich blickte zur Seite. „Glauben Sie, daß ich so lange hier bei Ihnen stünde, wenn sie nicht durchkäme?“ sagte er. Ich biß die Zähne*

zusammen. Ich preßte die Fäuste ineinander. Ich weinte. „Entschuldigen Sie“, sagte ich, „es geht etwas zu schnell.“ „So was kann gar nicht schnell genug gehen“, sagte Jaffé und lächelte. „Nimm's nicht übel, Otto“, sagte ich, „daß ich flenne.“ Er drehte mich bei den Schultern um und stieß mich zur Tür hin.

В таких випадках наявне власне прохання мовця до співрозмовника вибачити йому його провину, однак саме почуття провини не виражається напряму вербально, на нього можуть вказати як численні невербальні елементи, такі як інтонація, міміка та ін., так і сам факт реалізації директивного компоненту, бо якщо людина вибачається, тоді вона почуває за щось свою провину. Це звісно є релевантним лише при дотриманні умови щирості, для успішної реалізації мовленнєвого акту вибачення, адже якщо людина не почуває провину, і вибачається, то в такому випадку не можна говорити про реалізацію мовленнєвого акту вибачення взагалі.

- Вибачення в яких обидва елемента виражено імпліцитно:

(6) *„Wer sind Sie,“ fragte K. sofort und brachte sein Gesicht nahe an den Burschen, man sah nicht viel im Halbdunkel des Flurs. „Ich bin der Sohn des Hausmeisters, gnädiger Herr,“ antwortete der Bursche, nahm die Pfeife aus dem Mund und trat zur Seite. „Der Sohn des Hausmeisters?“ fragte K. und klopfte mit seinem Stock ungeduldig den Boden. „Wünscht der gnädige Herr etwas? Soll ich den Vater holen?“ „Nein, nein,“ sagte K., in seiner Stimme lag etwas Verzeihendes, als habe der Bursche etwas Böses ausgeführt, er aber verzeihe ihm. „Es ist gut,“ sagte er dann und ging weiter, aber ehe er die Treppe hinaufstieg, drehte er sich noch einmal um.*

Як можна бачити в наведеному прикладі, вибачення як таке, не відбулося вербально взагалі. Мовець не виразив свого почуття провини і не попросив власне вибачення. Натомість, почуття провини, а з ним і необхідність пробачення були виражені тоном голосу.

(7) *Frau Schwarzkopf saß mit ihrem Sohne allein am Kaffeetische, der schon teilweise abgeräumt war. Sie trug eine blaukarierte Küchenschürze über ihrem braunen Kleid. Ein Schlüsselkorb stand vor ihr. „Tausendmal um Vergebung“, sagte sie, indem sie aufstand, „daß wir nicht gewartet haben, Mamsell Buddenbrook! Wir*

sind früh auf, wir einfachen Leute. Da gibt es hunderterlei zu tun ... Schwarzkopf ist in seinem Büro ... Nicht wahr, Mamsell ist nicht böse? “ Tony ihrerseits entschuldigte sich. „Sie müssen nicht glauben, daß ich immer so lange schlafe. Ich habe ein sehr böses Gewissen. Aber die Bowle von gestern abend ... “

Також, реалізувати повністю імпліцитно мовленнєвий акт вибачення можна за допомогою пояснення ситуації або надання певного виправдання своїм або діям інших. Таким чином, мовець позначає, що відчуває провину, адже має необхідність пояснити причину тих чи інших дій або ситуацій, для того щоб позбавити себе від відчуття вини та відповідальності за них.

(8), „Sie brauchen sich nicht zu beeilen, Fräulein!“ sagte er, und seine Augen baten sie um Verzeihung.

Звісно, такі невербальні компоненти як міміка також можуть допомогти мовцю реалізувати мовленнєвий акт вибачення повністю імпліцитно.

У вище зазначених випадках, ні директивний, ні експресивний компоненти мовленнєвого акту вибачення не виражаються в локуції, а є натомість імпліцитними. Мовець не виражає своє почуття провини щодо скоєного, і навіть не просить співрозмовника вибачити його. Замість цього мовець каже щось, що вказує на ненавмисність його дій, таким чином намагаючись позбавити себе вини за свої дії або ситуацію, що склалася, або використовує міміку та інтонацію, для того щоб передати свій емоційний стан адресату [24, с. 240]. Адресат в свою чергу, зчитуючи цю імпліцитну інформацію, розуміє емоційний стан мовця, що і підштовхує його вибачити [15, с.]. Таким чином, існує можливість вираження усіх компонентів мовленнєвого акту вибачення, як експліцитно так і імпліцитно.

1.7 Умови успішності мовленнєвого акту вибачення

Як було зазначено раніше, мовленнєвим актам притаманна властивість бути успішними або неуспішними. Щоб мовленнєвий акт можна було вважати успішним, мають виконуватися певні умови [13, с. 60]. Якщо хоча б одна з умов успішності не виконується під час реалізації мовленнєвого акту, то його реалізація у конкретній комунікативній ситуації є некоректною і акт вважається

неуспішним. Дж. Остін виділив кілька правил, яким повинні відповідати мовленнєві акти, щоб їх можна було вважати успішними:

(1.1) Повинна існувати прийнята стандартна процедура, що має певний передбачуваний стандартний ефект, і дана процедура повинна включати вживання певних слів за чітко визначених обставин.

(1.2) Всі учасники мовленнєвого акту та обставини, за яких все відбувається, мають бути «підходящими» для його реалізації.

(2.1) Мовленнєві акти повинні виконуватися коректно (без помилок).

(2.2) Мовленнєві акти повинні виконуватися в повній мірі (мають бути відсутні перешкоди).

(3.1) Учасники акту дійсно повинні мати певний намір або ж бажання виконати певну дію.

(3.2) Мовець повинен зберігати послідовність своїх дій на протязі реалізації мовленнєвого акту. [47, с. 111].

Виходячи з цього, успішність мовленнєвого акту, потребує існування певної стандартизованої ситуації, яка реалізується за визначених необхідних для неї умов, особами, що відповідають чітким критеріям та можуть бути її учасниками. Наприклад, звичайний робітник не може оголошувати про підвищення свого колеги, і буде не коректно вітати людей з Пасхою, якщо на дворі зима [33, с. 17]. У випадку мовленнєвого акту вибачення такою конвенціональною ситуацією може виступати як будь-яка ситуація, у якій один з учасників порушив певні встановлені правила етикету, спричиняючи незручності іншим учасникам даної ситуації, або ж ситуація в якій комунікант від якого власне і буде очікуватися вибачення, спричинив певну шкоду (матеріальну або ні) адресату. В таких ситуаціях експресивна іллокуція вибачення передбачає, що адресант відчуває почуття провини або незручності по відношенню до своїх дій і тих на кого вони вплинули, і відчуває бажання налагодити стосунки, що були таким чином погіршені або ж зберегти власний соціальний імідж [38, с. 89]. Директивна іллокуція реалізується закликом до адресата вибачити проступок адресанта, тобто не погіршувати своє ставлення до адресата. Якк мовець, так і усі інші без

виключення учасники мовленнєвого акту, повинні виконувати всі свої дії в повній мірі та правильно, тобто не допускаючи критичних для розуміння ситуації, що відбувається, помилок [11, с. 49]. Реалізації мовленнєвого акту вибачення, може бути перервана певною низкою різноманітних факторів, які можна умовно розділити на декілька груп:

- фактори обставин: ситуація в якій відбувається спроба реалізації мовленнєвого акту вибачення може бути просто не підходящою, або ж взагалі не потребувати його, наприклад мовець може спробувати реалізувати мовленнєвий акт вибачення, коли адресат насправді не був ображений діями або словами мовця.

- фактори почуттів адресата: адресат мовленнєвого акту вибачення просто може бути не готовий пробачити мовцю в момент реалізації мовленнєвого акту вибачення або взагалі, наприклад адресат може бути дуже розлючений або засмучений діями адресанта настільки, що не бажатиме слухати його вибачення.

наприклад адресат може бути дуже розлючений або засмучений діями адресанта настільки, що не бажатиме слухати його вибачення, також будь-які сторонні обставини, що не залежать від адресанта і адресата можуть перервати реалізацію мовленнєвого акту [35, с. 5]. Звісно ж важливим для успішності мовленнєвого акту вибачення, є власне щирий намір адресанта дійсно вибачитися, компенсувати свої дії, які принесли дискомфорт або шкоду адресату. Людина що вибачається, має дійсно мати відчуття провини, і бажання налагодити порушені своєю поведінкою стосунки. Таким чином якщо людина, яка з якихось причин навмисно штовхнула іншу, а потім почала перед нею вибачатися, то це вже не можна вважати успішним актом вибачення, і навіть актом вибачення взагалі.

1.8 Когнітивний сценарій мовленнєвого акту вибачення

Когнітивний сценарій мовленнєвого акту можна визначити як динамічний фрейм подієвого концепту, оскільки цей концепт реалізується на практиці в дискурсі у вигляді мовленнєвого акту.

Конструюючи когнітивний сценарій реалізації мовленнєвого акту вибачення можна окреслити певну стандартну ситуацію, яка проілюструє приклад реалізації мовленнєвого акту вибачення в сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі [40, с. 66]. Побудова когнітивного сценарію певного мовленнєвого акту базується на конструюванні послідовності, що складається з певної кількості фаз, яка включає в себе причини дії, дії самі по собі дії, а також наслідки цих дій [9, с. 59-60]. Когнітивний сценарій мовленнєвого акту можна умовно поділити на декілька фаз або ж етапів: зав'язка, кульмінація і розв'язка. Кожний з цих етапів, пов'язаний з попереднім причинно-наслідковими зв'язками. Таким чином, реалізація мовленнєвого акту неможлива, якщо один з етапів буде випущено [10, с. 60]. З цього також випливає, що неможливо, під час реалізації мовленнєвого акту, перейти від наприклад першого етапу, до останнього – реалізація мовленнєвого акту це послідовний цілісний процес.

Вербальна реалізація подієвих сценаріїв може бути класифікована за двома типами:

1) повний сценарій, який є розгорнутим описом перебігу подій, і включає в себе послідовність трьох етапів, які по суті відтворюють причинно-наслідковий зв'язок реалізації мовленнєвого акту: подія, яка викликала певну дію – власне сама дія – певна реакція на цю дію;

2) скорочений сценарій, який коротко описує тільки загальний перебіг дії.

Отже, концепт вибачення розглядаємо як прототиповий когнітивний сценарій мовленнєвого акту вибачення, який можна описати як послідовність подій, станів або дій, які відбуваються перед мовленнєвим актом вибачення, в момент його реалізації та слідує за ним. Отже, побудова повного прототипового сценарію успішного мовленнєвого акту вибачення має враховувати наступні етапи:

усвідомлення мовцем того факту, що він відчуває провину перед адресатом за свої дії або за сказані адресату слова, які могли нанести йому шкоду, фізичну чи моральну;

усвідомлення мовцем того факту, що адресат дійсно міг бути ображений або достатньо серйозно постраждав від його дій або слів щоб відчувати по відношенню до мовця образу або інші негативні емоції;

сприйняття мовцем ситуації як такої, реалізація мовленнєвого акту вибачення в якій, було б доречним, і могло б дійсно вплинути на почуття адресата;

вибачення мовця перед адресатом;

сприйняття адресатом вибачення мовця перед ним, та визначення його як щирого;

реакція адресата на вибачення (вербальна – підтвердження того що вибачення прийняте або навпаки – неприйняте, або невербальна – певна дія, яка б могла демонструвати відношення адресата до вибачення мовця).

Таким чином, бачимо у даному когнітивному сценарії зав'язку – усвідомлення мовцем своєї вини та необхідності вибачення за неї, потім кульмінацію – власне вибачення мовця перед адресатом, а також сприйняття цього вибачення останнім і розв'язку – реакцію адресата на вибачення.

Схематично сценарій мовленнєвого акту вибачення представлено на рис. 1.

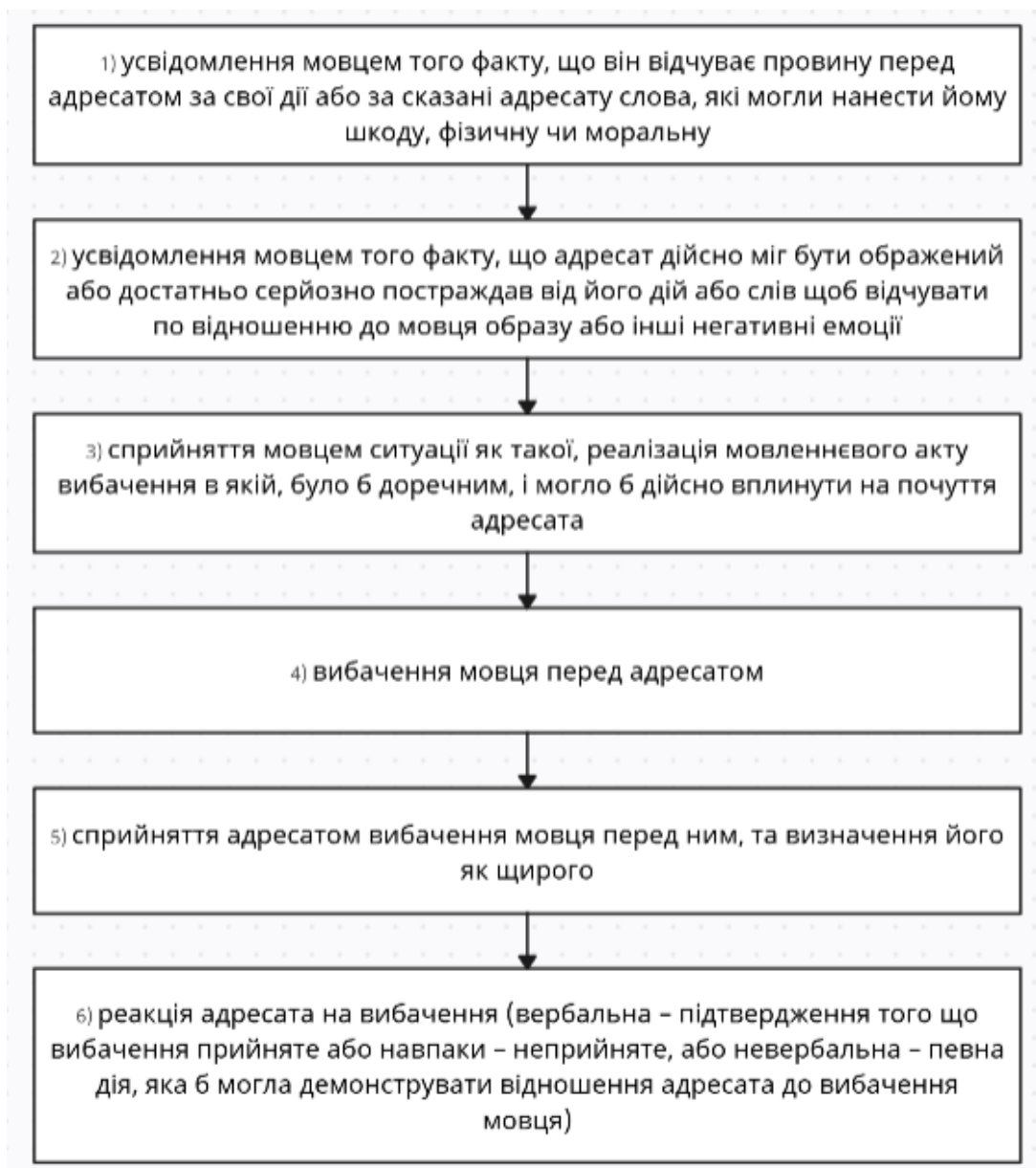

Рис. 1 Когнітивний сценарій реалізації мовленнєвого акту застереження

1.9 Вибачення як інструмент для підтримки соціального іміджу

Розглядаючи мовленнєві акти вибачення, слід зазначити, що їх можна умовно поділити на акти вибачення, що дійсно покликані отримати вибачення від адресата, і є такими, що залучають доволі сильну емоційність як з боку адресанта так і з боку адресата, та акти вибачення які використовуються з метою підтримки гарного соціального іміджу мовця [18, с. 22]. Такі акти вибачення реалізуються зазвичай автоматично і є свого роду соціальними ритуалами спрямованими, які ми здійснюємо коли спричиняємо певні незручності іншим членам суспільства, або хочемо отримати від них певну послугу і хочемо при

цьому, зберегти імідж ввічливої людини. Адже коли ми кажемо «Вибачте», людині яку штовхнули плечем у автобусі, ми не часто дійсно відчуваємо провину за яку ми маємо вибачитися, і людина яку ми штовхнули, також навряд чи є ображеною нашими діями та й власне слова вибачення ми промовляємо не задумуючись, однак вони тим не менш очікуються – не вибачитися у такій ситуації, буде просто не ввічливо. Такі акти вибачення однак використовують фактично ті самі лексичні засоби, і відрізняються окрім своєї мети тільки тим, що можуть передувати власне дії, яку вони вибачають, адже ми часто розуміємо, що збираємося зробити або сказати щось неввічливе або таке, що буде потребувати від нас навпаки, проявити ввічливе ставлення, і таким чином пом'якшити сприйняття цих дій, вибачившись за них завчасно [43, с. 295]. Таким чином, в даному випадку йдеться про щирість мовленнєвого акту вибачення.

1.10 Щирість у мовленнєвому акті вибачення

Звісно ж, щирість під час мовленнєвого акту вибачення є одним з факторів його успішної реалізації, адже відсутність бажання вибачитися, під час вибачення перетворює повноцінний мовленнєвий акт вибачення на звичайну формальність. Далі, розглянемо умови, які при виконанні, вкажуть на те, що вибачення дійсно є щирим:

- 1) Мовець дійсно розуміє що його дії принесли шкоду (матеріальну, фізичну або моральну) адресату.
- 2) Мовець дійсно відчуває почуття провини перед адресатом за свої дії.
- 3) Мовець дійсно хоче компенсувати наслідки своїх дій за допомогою вибачення.

Отже, при виконанні усіх цих умов, можна говорити про те, що вибачення є щирим. При цьому всі вищезгадані умови, є очевидними для мовця, але в жодному разі не є очевидними для адресата. Таким чином, абсолютно щире вибачення, може, в певних ситуаціях, за певних обставин і певними адресатами бути зчитано як не щире [22, с. 100]. Наприклад, в ситуації коли дії або слова мовця, які нанесли шкоду адресату, сприймалися ним як навмисні, вибачення мовця може бути інтерпретовано адресатом як не щире, не дивлячись на те, що з

боку мовця, всі умови щирості будуть виконуватися, таким чином призводячи до невдачі у реалізації щирого мовленнєвого акту вибачення. В такому випадку, мовець не часто може сильно вплинути на те, наскільки щирим буде сприйняте його вибачення, маючи в своєму розпорядженні або вмовляння і пояснення або ж дії, які він може вчинити, для того щоб підтвердити щирість свого вибачення [46, с. 44].

Визначити ступінь щирості вибачення непросто, адже це не якесь число або значення, яке можна було б порахувати. Звісно, можливим рішенням в такому випадку було б введення певного «коефіцієнту щирості» K , який би міг допомогти нам, визначити щирість певного вибачення. Таким чином, дивлячись на умови щирості, можна було б надати кожній з них значення. Зважаючи на те, що всі умови щирості доцільно вважати рівноцінними, максимальним значенням кожного з них було б значення 1. Додаючи разом значення умов щирості, що були виконані в певному окремо взятому вибаченні, можна було б отримати «максимально щире» вибачення, яке б мало коефіцієнт $K = 3$. Однак описати щирість, або ступінь виконання її умов конкретним числом, було б достатньо важко. Що якщо одна з умов щирості виконується, але не до кінця? Яке б значення вона могла в такому разі мати, 0.3 або ж 0.7? Можливо краще було б помножити коефіцієнт вибачення K на певний інший коефіцієнт, скажімо 0.5, за кожну неповністю виконану умову, таким чином отримуючи коефіцієнт $K = 1.5$ ($3 \times 0.5 = 1.5$), у випадку коли одна з умов вибачення була виконана не до кінця, однак числові варіанти визначення рівня щирості є не достатньо гнучкими.

В кінці кінців щирість залежить від емоційного стану мовця, тому намагатися чітко її окреслити було б неможливо. Однак на щирість в мовленнєвих актах вибачення можна подивитися як на спектр. Адже впевнено можна сказати, що вищезгадане «Вибачте», яке ми кожного дня можемо сказати незнайомим людям в громадському транспорті не несе за собою майже ніякої щирості, і є суто інструментальним, у той час як повноцінне вибачення перед людиною, за свої дії, які принесли їй біль чи шкоду, скоріше за все буде щирим. Звісно, спектр також можна визначити як числовий показник, числову пряму з

нескінченною кількістю значень, однак сам по собі, спектр надає більше гнучкості та наочності в оцінці рівня щирості мовленнєвого акту вибачення.

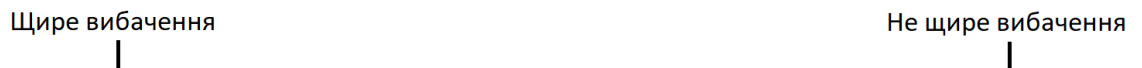

Рис. 2 Спектр щирості мовленнєвого акту вибачення

Більшість мовленнєвих актів вибачення, звісно будуть знаходитися в лівій частині, адже вибачення частіше є щирими. В правій частині знаходяться «формальні вибачення», під час реалізації яких, щирість не має значення і частіше за все місця. Між цими двома крайнощами можуть знаходитися мовленнєві акти вибачення, щирість яких ставиться під сумнів власне мовцем. Це ситуації, в яких мовець з одного боку звісно відчуває провину та вибачається за неї, однак наявні інші фактори, на які мовець може перенести свою провину, що з іншого боку, може робити вибачення радше вимушеним і не повністю щирим.

(9) *„Ich will noch einen Tag bleiben und die Sache beobachten. Ist Ihr Bett frei?“ fragte er mich. Ich nickte. „Gut, dann schlafe ich hier. Können Sie im Dorf unterkommen?“ „Ja. Soll ich Ihnen eine Zahnbürste und einen Pyjama besorgen?“ „Nicht nötig. Habe alles bei mir. Bin immer auf so was vorbereitet. Wenn auch nicht gerade auf Rennen.“ „Entschuldigen Sie“, sagte Köster, „ich kann mir gut denken, daß Sie ärgerlich sind.“ „Bin ich nicht“, sagte Jaffé. – „Dann tut's mir leid, daß ich Ihnen nicht gleich die Wahrheit gesagt habe.“ Jaffé lachte. „Sie haben eine schlechte Meinung von Ärzten. Und nun gehen Sie ruhig. Ich bleibe hier.“*

Тут бачимо, що мовець зрозумів, що його дії принесли адресату незручності, дійсно відчув провину, а також відчув необхідність вибачитися щоб цю провину заглидити. Таким чином можемо сказати, що таке вибачення є щирим.

(10) „*Verzeihung, sind Sie Frau Meerbusch?*“

В даному випадку вибачення є чистою формальністю, і слугує лише як інструмент етикету, таким чином щирість в такому вибаченні відсутня.

(11) *Der Mond schien still in das dunkle Zimmer. Soviel man sehen konnte, war wirklich alles an seinem Platz, auch die Bluse hing nicht mehr an der Fensterklinke. Auffallend hoch schienen die Polster im Bett, sie lagen zum Teil im Mondlicht. „Das Fräulein kommt oft spät nach Hause,“ sagte K. und sah Frau Grubach an, als trage sie die Verantwortung dafür. „Wie eben junge Leute sind!“ sagte Frau Grubach entschuldigend. „Gewiß, gewiß,“ sagte K., „es kann aber zu weit gehen.“ „Das kann es,“ sagte Frau Grubach, „wie sehr haben Sie recht, Herr K. Vielleicht sogar in diesem Fall.*

Звісно ж іноді вибачення реалізується не зовсім щиро, наприклад, мовець може не до кінця визнавати свою провину, однак при цьому достатньо, щоб реалізувати мовленнєвий акт вибачення, для того щоб уникнути конфлікту чи непорозуміння.

Таким чином, можна сказати, що щирість мовленнєвого акту вибачення, є одним з вирішальних факторів його успішності.

Висновки до розділу I

1. Вибачення є дуже важливим комунікативним інструментом, який активно використовується у плеяді ситуацій, в незалежності від віку, статі, національності та соціального статусу комунікантів.

2. Мовленнєві акти це певні мовленнєві дії, які реалізуються комунікантами у певній комунікативній ситуації, мають властивості успішності та неуспішності, потребують єдності мовця та співрозмовника, мають певну

структуру (локуція, іллокуція та перлокуція) та можуть бути класифіковані згідно їх іллокутивній силі.

3. Вибачення має всі притаманні мовленнєвому акту ознаки:

- під час вибачення реалізується певна мовленнєва дія
- вибачення вживається в певних комунікативних ситуаціях
- може бути успішним або не успішним
- потребує єдності мовця та слухача, має відповідну структуру

4. Існують гібридні мовленнєві акти, а саме такі, які в рамках однієї пропозиції, фактично реалізують два мовленнєвих акти.

5. Вибачення є гібридним мовленнєвим актом, адже разом з тим, що мовець своїм вибаченням має на меті налагодити порушені своїми діями стосунки з співрозмовником, він також виражає свої емоції та почуття щодо ситуації що склалася, таким чином реалізуючи директивну та експресивну іллокуції.

6. Для підвищення шансів на успішну реалізацію мовленнєвого акту вибачення мовець може вдаватися до використання перлокутивних оптимізаторів. Ними виступають вербальні компоненти які можна поділити на дві групи: перлокутивні інтенсифікатори та перлокутивні мітигатори. Інтенсифікатори використовуються для підвищення шансів на досягнення мовцем перлокутивної мети мовленнєвого акту вибачення і являють собою в основному специфічні для кожної ситуації висловлювання, що пояснюють дії або почуття мовця, а також прислівники: „bitte“, „tausendmal“, „untertänigst“, „vielmals“, „sehr“, „wohl“ також „submisest“. У свою чергу мітигатори покликані зменшити вірогідність виникнення небажаного впливу на адресата під час реалізації мовленнєвого акту і виражені зазвичай, у формі пояснювальних висловлювань, що залежать від певної комунікативної ситуації.

7. Зазвичай комунікація передбачає чітке донесення смислу, за допомогою єдності форми та змісту висловлювання: мається на увазі те – що було фактично написано або сказано, однак це не є єдиним засобом передачі смислів від одного комуніканта до іншого адже комуніканти в реальному житті доволі часто виражають інформацію яку хочуть донести імпліцитно – тобто зашифруючи

смысл виразу використовуючи контекст конкретної комунікативної ситуації, в якій мовленнєвий акт реалізується.

8. Іллокутивні компоненти мовленнєвого акту вибачення можуть бути виражені як експліцитно так і імпліцитно. Таким чином вони можуть бути поділені на 4 групи: з обома компонентами вираженими експліцитно, з імпліцитним директивним компонентом, з імпліцитним експресивним компонентом та з обома імпліцитними компонентами.

9. Мовленнєвий акт вибачення має наступні умови успішності: 1) вибачення потрібно реалізовувати у відповідній ситуації (в ситуації в якій один з комунікантів спричинив незручності або шкоду іншому(-им)); 2) один з комунікантів (той що вибачається) має відчувати почуття провини, і бажання налагодити порушені своїми діями стосунки; 3) вибачення має бути здійснено повно та коректно, таким чином щоб адресат повністю зрозумів його; 4) адресант повинен щиро вірити у свої слова, у чесно висловлювати свої почуття та емоції.

10. Мовленнєві акти вибачення можуть бути розділені на дві групи, в залежності від їх мети: такі що ставлять на меті вибачитися за свою провину і ті, які слугують для мовця інструментом підтримки його соціального іміджу, і хоча акти вибачення у цих двох групах не сильно відрізняються лексичним та граматичним наборами, вони реалізуються у різних комунікативних ситуаціях і несуть різний смисл.

11. Щирість під час реалізації мовленнєвого акту вибачення, є важливим фактором, який розрізняє щире вибачення і формальне вибачення. У щирості вибачення існують свої умови, виконання яких обов'язкове для реалізації щирого вибачення. Точно виміряти щирість вибачення неможливо, однак можна приблизно розташувати вибачення за щирістю на певній шкалі, граничними значеннями якої будуть щире та не щире вибачення.

РОЗДІЛ II.

ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ВИБАЧЕННЯ

2.1 Лексичні особливості німецькомовного акту вибачення

Спираючись на 295 прикладів, що були проаналізовані під час написання даної роботи, маємо наступне лексичне різноманіття реалізації німецькомовного акту вибачення: у 111-ти випадках використано слово *verzeihen* та споріднені з ним слова, у 158-ми – слово *entschuldigen* та споріднені з ним слова, ще у 19-ти випадках локутивна частина не містить слів вибачення взагалі, і іллокутивний смисл доводиться іпліцитно (в контексті уривків з літератури - описово), а також в 4 прикладах використано *Vergebung* і в 3 - *sorry*.

Таким чином, найбільш типовими для мовленнєвого акту вибачення у німецькій мові є слова *verzeihen* та *entschuldigen* та споріднені з ними іменники *Verzeihung* та *Entschuldigung*. Дієслова *entschuldigen* та *verzeihen* загалом мають більшу частотність ніж інші слова, що використовуються для реалізації німецькомовного мовленнєвого акту вибачення, що, очевидно, є вирішальним фактором при виборі їх, у якості вербального засобу для реалізації мовленнєвого акту вибачення:

Рис. 3 Частотність вживання дієслова *entschuldigen*.

Рис. 4 Частотність вживання дієслова *verzeihen*.

Рис. 5 Частотність вживання іменника Entschuldigung.

Рис. 6 Частотність вживання іменника Verzeihung.

Рис. 7 Частотність вживання іменника Vergebung.

Вживання англiцизму „sorry“ (переважно більш сучасна лiтература) може свiдчити про певнi тренди щодо зростання використання англiцизмiв носiями нiмецької мови.

2.2 Синтаксичнi особливостi форми нiмецькомовного мовленнєвого акту вибачення

Основними синтаксичними формами мовленнєвого акту вибачення у нiмецькiй мовi виступають непоширенi речення, якi мiстять власне вибачення, або поширенi речення, в яких мовець вдається до використання оптимiзаторiв, а саме вибачення знаходиться по вiдношенню до них у пре- або пост-позицiї.

(12) „*Sie mißverstehen mich. Nebenbei bemerkt, ist es bedauerlich – und kennzeichnend für diesen Ort, – daß Sie es hier versäumen, die Presse zu lesen. Aber Sie mißverstehen mich, das Naturereignis, von dem ich spreche, ist nicht aktuell, es fand vor beiläufig hundertundfünfzig Jahren statt ...*“ „*Ja so! Oh, warten Sie, – richtig! Ich habe gelesen, daß Goethe damals nachts in Weimar in seinem Schlafzimmer zu seinem Diener sagte ...*“ „*Ah, – nicht davon wollte ich reden*“, unterbrach ihn Settembrini, indem er die Augen schloß und seine kleine braune Hand in der Luft schüttelte. „*Übrigens vermengen Sie die Katastrophen. Sie haben das Erdbeben von Messina im Sinn. Ich meine die Erschütterung, die Lissabon heimsuchte, im Jahre 1755.*“ „Entschuldigen Sie.“

В цьому прикладі бачимо, що мовленнєвий акт вибачення реалізовано дуже коротко, однією фразою. Така форма підходить для комунікативних ситуацій, в яких проступок мовця не є серйозним, і вибачення слугує частково як звичайний інструмент ввічливості. Його відсутність, ймовірно, не потягне за собою ескалацію комунікативної ситуації. Таким чином, його лексично ефективна форма реалізації, дозволяє не загострювати увагу на ситуації, і перемістити фокус в інше місце.

Далі розглянемо вибачення, що реалізуються за допомогою поширених речень.

(13) „*Gnädiges Fräulein, der Stuttgarter ›Elefant‹ mag ja ganz gut sein, aber für junge Damen ist das sicher nit der geeignete Aufenthaltsort. Ich bin halt aus Stuttgart und weiß dort Bescheid*“, mischte er sich plötzlich in die Unterhaltung. Annemarie blickte überrascht hoch. Es dämmerte bereits; aber – war das nicht ... die braunen Haare, die grauen Augen, das schmale Gesicht ... natürlich, das war ja der fremde Herr vom Bahnhof, den sie hatte abfallen lassen. Nun hatte sie sich schon wieder vor ihm blamiert. Wie peinlich, daß sie den Main mit dem Neckar verwechselt hatte! „*Danke sehr für Ihren Rat*“, sagte sie möglichst von oben herab, „*ob ich ihn befolgen werde, weiß ich noch nicht.*“ „Verzeihung, wenn ich halt zudringlich gewesen bin.“ Der Fremde zog sich wieder an seinen Tisch zurück.

В даному випадку, бачимо, що власне вибачення знаходиться відносно всього речення у пре-позиції. Таким чином, перлокутивна директивна мета, здійснюється у першу чергу, адже перше що сприймає адресат, це саме прохання вибачити мовця. Тільки після цього, адресатом сприймається перлокутивний інтенсифікатор експресивного компоненту, у вигляді пояснювального висловлювання.

Далі розглянемо мовленнєвий акт вибачення, який реалізується з вибаченням у пост-позиції.

(14) *„Ihr Onkel ist mein Freund und auch Sie sind mir im Laufe der Zeit lieb geworden. Ich gestehe das offen ein. Ich brauche mich dessen nicht zu schämen.“ Diese rührseligen Reden des alten Mannes waren K. sehr unwillkommen, denn sie zwangen ihn zu einer ausführlicheren Erklärung, die er gern vermieden hätte, und sie beirrten ihn außerdem, wie er sich offen eingestand, wenn sie allerdings auch seinen Entschluß niemals rückgängig machen konnten. „Ich danke Ihnen für Ihre freundliche Gesinnung,“ sagte er, „ich erkenne auch an, daß Sie sich meiner Sache so sehr angenommen haben, wie es Ihnen möglich ist und wie es Ihnen für mich vorteilhaft scheint. Ich jedoch habe in der letzten Zeit die Überzeugung gewonnen, daß das nicht genügend ist. Ich werde natürlich niemals versuchen, Sie, einen so viel älteren und erfahreneren Mann von meiner Ansicht überzeugen zu wollen; wenn ich es manchmal unwillkürlich versucht habe, so verzeihen Sie mir, die Sache aber ist, wie Sie sich selbst ausdrückten, wichtig genug, und es ist meiner Überzeugung nach notwendig, viel kräftiger in den Prozeß einzugreifen, als es bisher geschehen ist.“*

В даному випадку бачимо, що власне вибаченню, передують інтенсифікатори директивного та експресивного компонентів. Це може свідчити про те, що мовець не до кінця визнає свою провину, тому відкладає момент вибачення на кінець, як менш значущий, намагаючись при цьому в першу чергу виправдатися і надати пояснення і контекст своїм діям, майже намагаючись отримати вибачення не прохаючи про нього напряду однак все ж таки додаючи його наприкінці.

2.3 Граматичні особливості німецькомовного акту вибачення

2.3.1 Використання способу для оформлення директивного компоненту німецькомовного мовленнєвого акту вибачення

Провідним способом оформлення директивного компоненту мовленнєвого акту вибачення в німецькій мові є наказовий спосіб, імператив. Його використання підсилює ефект директивного компоненту, що сприяє успішній реалізації мовленнєвого акту. Таким чином директивний компонент реалізується не тільки за допомогою лексики, а і за допомогою граматичних засобів. Менш частотним, однак тим не менш розповсюдженим, варіантом граматичного оформлення директивного компоненту мовленнєвого акту вибачення в німецькій мові виступає дійсний спосіб.

Рис. 8 Розподіл частотності граматичних форм німецькомовного мовленнєвого акту вибачення.

Бачимо, що з 295 проаналізованих прикладів, близько 52%, тобто у трохи більше ніж половині випадків, директивний компонент мовленнєвих актів вибачення було оформлено за допомогою наказового способу. При цьому відсоток використання дійсного способу є достатньо високим. В інших випадках (8%) вибачення було або виражено імпліцитно, або використанням англіцизму „sorry“.

2.3.2 Використання модальних дієслів під час реалізації німецькомовного мовленнєвого акту вибачення

Модальні дієслова виступають чудовим граматичним інструментом інтенсифікації ефекту, який матиме директивний компонент мовленнєвого акту вибачення на адресата. Такі модальні дієслова як наприклад *müssen* та *sollen* самі по собі передають певну необхідність. Використання їх у вибаченні, лише підсилює те відчуття необхідності, яке мовець має на меті донести до адресата реалізуючи директивний компонент вибачення.

(15) *„Aber du mußt mich entschuldigen, ich habe zu operieren“, und damit erhob er sich von seinem Stuhl.*

Таким чином, використовуючи модальне дієслово „*müssen*“, мовець підкреслює для адресата вибачити його, підсилюючи таким чином його директивний компонент.

Однак, частіше модальні дієслова використовуються мовцем по відношенню до самого себе.

(16) *Christian zog seine große Nase in Falten und sagte: „Wie wichtig er immer spricht!... Man plaudert! Wir plauderten gar nicht. Und Klatschrosen putzen ungemein! Manchmal tut er, als ob er ganz laut zu sich selbst spräche. Ich störe – ich muß um Verzeihung bitten!... Ich habe niemals schöneres Haar gesehen!...“ Und Christian ahmte Herrn Grünlich so vortrefflich nach, daß selbst der Konsul lachen mußte.*

(17) *“...Ich soll mich bei Ihnen entschuldigen, weil mich Ihre Sabberstriemen bald zum Kotzen gebracht hätten, Herr Dieckow, wenn Sie also meinen, es sei Ihnen Unrecht geschehen, so . . . so . . .“*

В даних прикладах бачимо, що мовець використовує модальні дієслова „müssen“ та „sollen“ по відношенню до себе. У такий спосіб, модальні дієслова починають підсилювати вже не директивний компонент, а експресивний, адже використовуючи їх таким чином, мовець підкреслює що він не просто відчуває необхідність вибачитися, а він має, або ж повинен це зробити. З одного боку, він дає зрозуміти адресату, що відчуття провини є достатньо сильним, щоб буквально змусити його вибачитися. Це також може позитивно впливати на сприйняття адресатом щирості вибачення. Однак з іншого боку, використання модального дієслова може призвести до небажаних наслідків, а саме створити у адресата відчуття, що вибачення навпаки, на є щирим, адже мовець був змушений вибачитися через певні обставини, наприклад щоб зберегти свій імідж в очах інших людей. Звісно така інтерпретація використання модального дієслова при реалізації мовленнєвого акту вибачення не у всіх ситуаціях буде доречною, однак виключати таку можливість не варто. Враховуючи це, заміною модальним дієсловам „müssen“ та „sollen“ може стати модальне дієслово „wollen“.

(18) *"Mein lieber Sohn", redete Lucie mühsam weiter, "ich will mich bei dir entschuldigen ... für alles ..."*

Тут бачимо, що мовець використовує модальне дієслово „wollen“. Таким чином він підсилює експресивний компонент вибачення, і одночасно уникає можливості виникнення невірної інтерпретації, яка притаманна модальним дієсловам „müssen“ та „sollen“, адже виражає, що має своє власне бажання вибачитися.

Отже, можна сказати що німецькомовний мовленнєвий акт вибачення як лексично, синтаксично так і граматично має певні тенденції, як у частотності певних лексичних одиниць, оформленні акту вибачення у певні синтаксичні конструкції, так і граматичному оформленні. Подальше дослідження цих тенденцій може дозволити нам здійснити більш чітку систематизацію німецькомовних мовленнєвих актів вибачення.

Висновки до розділу II

1) Лексичний інвентар німецькомовного вибачення включає в себе такі лексичні одиниці та споріднені з ними одиниці як: *Entschuldigung*, *Verzeihung*, *Vergebung*. Також німецька мова зазнає певного впливу англійської, завдяки чому одним з варіантів реалізації акту вибачення в німецькомовному дискурсі став англіцизм “*sorry*”.

2) Реалізація мовленнєвого акту вибачення в німецькій мові, оформлюється зазвичай двома способами:

- коротка фраза, яка містить власне вибачення
- поширене речення, яке часто окрім власне вибачення додатково містить оптимізатори мовленнєвого акту вибачення.

3) Граматично, домінуючою формою реалізації мовленнєвого акту вибачення у німецькій мові є наказовий спосіб. Він гарно доповнює директивний компонент мовленнєвого акту вибачення граматично. Однак, доволі частотним також є вживання і дійсного способу. При його вживанні директивний компонент не підсилюється на граматичному рівні, однак типовим є вживання дієслова „*bitten*“ яке саме по собі є спонукальним, що підсилює директивний компонент.

4) Також достатньо частотним виявилось вживання модальних дієслів у німецькомовних мовленнєвих актах вибачення. Модальні дієслова виявилися чудовим граматичним інструментом для інтенсифікації та мітигації при цьому надаючи мовцю вибір у тому, яке модальне дієслово використовувати. Найбільш частотними варіантами стали модальні дієслова „*müssen*“, „*sollen*“ та „*wollen*“.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У цій роботі ми проаналізували прагмалінгвістичні особливості мовленнєвого акту вибачення у німецькомовному дискурсі. У більшості культур мовленнєвий акт вибачення є дуже частотним та важливим у повсякденному житті і слугує важливим інструментом соціальної взаємодії в суспільстві, а також несе в собі певний культурний код та особливості функціонування мови. Завдяки детальному аналізу великої вибірки німецькомовних актів вибачення з точки зору прагмалінгвістики ми можемо отримати нову цінну інформацію, а також краще впорядкувати вже відому інформацію про німецьку культуру мовлення та мову загалом. Це робить подібне дослідження актуальним та потрібним у сучасній лінгвістиці.

У першому розділі були встановлені важливі теоретичні підґрунтя роботи, а саме:

- встановлені основоположні поняття мовленнєвого акту як такого, шляхом ознайомлення з теорією мовленнєвих актів Дж. Остіна.
- розглянуті класифікації мовленнєвих актів.
- визначена позиція, з якої буде проведено подальший аналіз, а саме детально розглянута та прийнята класифікація запропонована Дж. Серлем.
- розглянута структура мовленнєвого акту вибачення, який складається з директивних та експресивних компонентів.
- розглянута гібридна природа мовленнєвого акту вибачення.
- розглянуті перлокутивні властивості мовленнєвого акту вибачення і визначені його перлокутивні цілі.
- розглянуті сутність та функції перлокутивних оптимізаторів у реалізації мовленнєвого акту вибачення, а також розглянуті їх можливі форми, а також ефект, який їх використання здійснює на успішність реалізації мовленнєвого акту вибачення.
- розглянута теорія імплікатур П. Грайса, яка дозволила визначити, що іллокутивні елементи мовленнєвого акту вибачення можуть бути виражені

в рамках імпліцитності та експліцитності по-різному, а саме були виділені наступні групи мовленнєвих актів вибачення:

- Акти вибачення в яких обидва іллокутивні компоненти виражено експліцитно
 - Акти вибачення в яких директивний компонент виражено експліцитно, а експресивний іпліцитно
 - Акти вибачення в яких експресивний компонент виражено експліцитно, а директивний іпліцитно
 - Акти вибачення в яких обидва іллокутивні компоненти виражено імпліцитно
- розглянуті умови успішності і їх застосування у відношенні мовленнєвого акту вибачення. В результаті чого нам вдалося виділити наступні умови успішності що впливають на кінцевий результат реалізації мовленнєвого акту вибачення:
- 1) вибачення потрібно реалізовувати у відповідній ситуації (в ситуації в якій один з комунікантів спричинив незручності або шкоду іншому(-им))
 - 2) один з комунікантів (той що вибачається) має відчувати почуття провини, і бажання налагодити порушені своїми діями стосунки;
 - 3) вибачення має бути здійснено повно та коректно, таким чином щоб адресат повністю зрозумів його;
 - 4) адресант повинен щиро вірити у свої слова, у чесно висловлювати свої почуття та емоції.
- було складено когнітивний сценарій мовленнєвого акту вибачення, який допомагає наочно продемонструвати процес реалізації даного мовленнєвого акту.
- були також проаналізовані мовленнєві акти вибачення відносно їх мети, дозволяючи встановити, що доцільно визнати умовний поділ

мовленнєвих актів вибачення на такі що мають на меті досягти власне вибачення, та такі які є суто інструментами соціальної взаємодії у суспільстві, до використання яких мовець звертається у випадках коли його соціальний імідж зазнає певної шкоди, що відрізняє їх від мовленнєвих актів що власне мають на меті досягти вибачення не лише своєю метою, а й набором комунікативних ситуацій в яких вони реалізуються.

- нарешті, була визначена роль щирості для успішної реалізації мовленнєвого акту вибачення, встановлені її умови, та проаналізовано спосіб вимірювання щирості конкретного мовленнєвого акту, який би міг бути достатньо наочним та гнучким для визначення рівня щирості мовленнєвого акту вибачення.

У другому розділі нашої роботи ми перейшли безпосередньо до прагмалінгвістичного аналізу прикладів мовленнєвого акту вибачення у німецькомовному розмовному дискурсі. У цьому розділі були розглянуті наступні аспекти:

- спочатку були розглянуті лексичні особливості німецькомовного акту вибачення, серед яких слід виділити очевидне домінування певних пар споріднених слів у німецькомовному акті вибачення, а саме *Entschuldigung – entschuldigen* та *Verzeihung – verzeihen*. Цікавим можна назвати прояв впливу англійської мови, що іноді призводить до використання англіцизму *sorry*, для реалізації німецькомовного мовленнєвого акту вибачення. Загалом, лексичний набір німецькомовного мовленнєвого акту вибачення можна назвати достатньо стабільним, є декілька мовленнєвих одиниць, які разом зі спорідненими з ними одиницями, є домінуючим способом реалізації вибачення у німецькій мові.
- далі було проведено синтаксичний аналіз мовленнєвого акту вибачення в німецькій мові. Було виявлено декілька основних варіантів синтаксичного оформлення вибачення в німецькій мові, серед яких:

коротка фраза що містить лише вибачення, поширене речення з оптимізаторами і вибаченням у пре- або пост-позиції. Такі результати в цілому є закономірними, враховуючи гібридну природу мовленнєвого акту вибачення, адже реалізація одразу і директивного і експресивного компонентів, потребує розгорнутих вербальних засобів. Також поширене речення дозволяє підсилити мовленнєвий акт інтенсифікаторами і, якщо потрібно, додатково оптимізувати його мітигаторами.

- граматичний аналіз мовленнєвого акту вибачення, показав, що провідним у реалізації вибачення є наказовий спосіб. Він очікувано є найчастотнішим граматичним вибором для мовця, адже підсилює директивний компонент мовленнєвого акту вибачення без додавання зайвих вербальних або невербальних засобів. Звісно доволі частим є також вживання дійсного способу, який однак вимагає у більшості випадків використання дієслова „*bitten*“. Загалом, у граматичному оформленні мовленнєвого акту вибачення, німецька мова не виділяється нічим особливим, і прибігає до звичайної комбінації мовленнєвого акту з директивним компонентом та наказового способу.
- проаналізована була також роль модальних дієслів при реалізації німецькомовного мовленнєвого акту вибачення. Було виявлено, що модальні дієслова, можуть виступати оптимізаторами вибачення. Таким чином, різноманітні модальні дієслова, розширюють можливості мовця у керуванні успішністю реалізації мовленнєвого акту. Однак на відміну від інших оптимізаторів, деякі модальні дієслова несуть у собі певний, обумовлений їх модальністю, ризик перешкоджання досягнення мовленнєвим актом успіху. Цього ризику можна повністю уникнути лише відмовившись від використання модальних дієслів, що несуть його („*müssen*“ та „*sollen*“) на користь „*wollen*“, модальність якого не має такого негативного впливу.

Таким чином, мета дослідження була нами досягнута і всі поставлені перед нами завдання було виконано. Представлений в цій роботі різнобічний прагмалінгвістичний аналіз німецькомовного мовленнєвого акту вибачення може стати частиною міцного фундаменту, для наступних досліджень у лінгвопрагматиці, особливо на прикладі мовленнєвих актів вибачень. Ця робота поглиблює наші знання культури мовлення та соціальної взаємодії у німецькомовних країнах.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доповн. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
2. Безугла Л. Р., Крупкіна Т. В. Застереження як гібридний мовленнєвий акт. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка. Філологічні науки. 2012. № 29. С. 35–38.
3. Безугла Л. Р. Теоретико-методологічні засади лінгвопрагматичних досліджень дискурсу. Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу : колективна монографія ; за заг. ред. Л. Р. Безуглої. Вінниця : Нова Книга, 2020. С. 16–75.
4. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Безугла Л. Р. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
5. Безугла Л. Р. Перлокутивні індикатори імпліцитного смислу у висловленнях німецької мови / Л. Р. Безугла // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С. 58–62.
6. Белова А. Д. Поняття „стиль”, „жанр”, „дискурс” у сучасній лінгвістиці / А. Д. Белова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2002. – № 32. – С. 11–14.
7. Белова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А. Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. – С. 11–16.
8. Буренко Т. М. Когнітивно-прагматичні характеристики мовленнєвого акту вибачення в англомовному дискурсі XVI – XXI століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. М. Буренко. – Харків, 2008. – 20 с.

9. Криворучко С. І. Перлокутивна оптимізація мовленнєвого акту. *Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу : колективна монографія /* Артеменко Ю. О., Безугла Л. Р., Белозьорова О. М. та ін. / за заг. ред. Л. Р. Безуглої. Вінниця : Нова Книга, 2020. С. 76–97.
10. Крупкіна Т. В. Прототиповий сценарій мовленнєвого акту застереження // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доповідей XVI наукової конференції з міжнародною участю, 3 лютого 2017 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 59–61.
11. Крупкіна Т. В. Структурно-семантичні типи висловлень застереження у німецькомовному дискурсі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». 2017. Вип. 86. С. 48–55.
12. Крупкіна Т. В. Висловлення застереження у німецькомовному діалогічному дискурсі // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доповідей XVII наукової конференції з міжнародною участю, 2 лютого 2018 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 78–80.
13. Крупкіна Т. В. Граматичні та лексичні засоби вираження застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі // Сучасна германістика: Наукові дискусії : тези доп. Восьмого міжнар. наукового форуму, 23 жовтня 2018 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 60–62.
14. Крупкіна Т. В. Перлокутивні властивості мовленнєвого акту застереження // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доповідей XVIII наукової конференції з міжнародною участю, 1 лютого 2019 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 76–78.
15. Крупкіна Т. В. Імпліцитні мовленнєві акти застереження у німецькомовному дискурсі. Науковий вісник Херсонського

- національного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». 2019. Вип. 1. С. 59–64.
16. Крупкіна Т. В. Мовленнєві акти застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04. Харків, 2020. 57–76 с.
17. Крупкіна Т. В. Стратегії і тактики мовленнєвого акту застереження у німецькомовному дискурсі // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доповідей ХІХ наукової конференції з міжнародною участю, присвяченої 215-ій річниці заснування Каразінського університету, 7 лютого 2020 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. С. 71–72.
18. Малая О. Ю. Реалізація мовленнєвих стратегій ввічливості у дискурсі німецькомовних Інтернет-форумів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Малая Олеся Юліївна. – Харків, 2009. – 232 с.
19. Матюхіна Ю. В. Розвиток системи фатичної метакомунікації в англійському дискурсі ХVІ-ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ю. В. Матюхіна. – Харків, 2004. – 20 с.
20. Можейко О. О. Погроза як гібридний мовленнєвий акт. Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доповідей Х наук. конф. з міжнар. участю. (Харків, 4 лютого 2011 р.). Харків, 2011. С. 196–198.
21. Нагайчук В. В. Еволюція іллокутивних дієслів в англійській мові 16-20 ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / В. В. Нагайчук. – К., 1993. – 18 с.
22. Новікова О. М. Мовленнєві акти з порушенням умови щирості. Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу : колективна монографія / Артеменко Ю. О., Безугла Л. Р., Белозьорова О. М. та ін. ; за заг. ред. Л. Р. Безуглої. Вінниця : Нова Книга, 2020. С. 97–120.

23. Осовська І. М. Концептосистема німецького парентального конфронтативного дискурсу. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство). Дрогобич, 2015. № 3. С. 212–218.
24. Панченко І. М. Імпліцитна адресатна референція. *Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу : колективна монографія* / Артеменко Ю. О., Безугла Л. Р., Белозьорова О. М. та ін. ; за заг. ред. Л. Р. Безуглої. Вінниця : Нова Книга, 2020. С. 224–245.
25. Пилипенко Р. Є. Лінгвокультурологічні аспекти дослідження маніпулятивних стратегій і тактик в економічному дискурсі / Р. Є. Пилипенко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. – К. : Логос, 2005. – Вип. 8. – С. 98–103.
26. Полюжин М. М. Напрями та одиниці прагматичного аналізу мовленнєвої комунікації / М. М. Полюжин // Проблеми романо-германської філології. – Ужгород : Патент, 2003. – С. 6–19.
27. Пономаренко О. О. Мовленнєві акти погрози в сучасному англomовному діалогічному дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект: дис. ... канд. філ. наук: спец. 10.02.04. Харків, 2019. 246 с.
28. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі : [монографія] / Солощук Л. В. – Харків : Константа, 2006. – 300 с.
29. Солощук Л. В. Диверсифікація невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному діалогічному дискурсі // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: Тези доповідей XV наукової конференції з міжнародною участю, 5 лютого 2016 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 187–189.
30. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : [монографія] / Фролова І. Є. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 344 с.

31. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монографія] / [під загальн. ред. Шевченко І. С.]. – Харків : Константа, 2005. – С. 105–118.
32. Шевченко І. С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монографія] / [під загальн. ред. Шевченко І. С.]. – Харків : Константа, 2005. – С. 21–29.
33. Adamzik K. Sprachliches Handeln und sozialer Kontakt. Zur Integration der Kategorie 'Beziehungsaspekt' in eine sprechakttheoretische Beschreibung des Deutschen / Adamzik K. – Tübingen : Narr. – 1984. – 364 S.
34. Austin J. L. How to do things with words. Cambridge/Mass. : Harvard Univ. Press, 1962. 166 p.
35. Betten A. Einige grundsätzliche Überlegungen zur Beschreibung alltagssprachlicher und literarischer Dialoge / A. Betten // Dialoganalyse. – Tübingen : Niemeyer, 1986. – S. 3–12.
36. Conrad, R. (1983). Fragesätze als indirekte Sprechakte. *Studia Grammatica*, XXII. Berlin: AkademieVerlag.
37. Croft W. Speech act classification, language typology and cognition / W. Croft // *Foundations of speech act theory*. – L., N.Y. : Routledge, 1994. – P. 460–477.
38. Edmondson W. Let's Talk and Talk About It: A Pedagogic Interactional Grammar of English / W. Edmondson, J. House. – München : Urban und Schwarzenberg, 1981. – 269 p.
39. Edmondson W. On saying you're sorry / W. Edmondson // *Conversational Routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*. – [F. Coulmas (ed.)]. – The Hague: Mouton, 1981. – P. 273–288.

40. Krupkina T. Warnung als ein hybrider Sprechakt // *Moderne Germanistik auf der Suche nach einer neuen Identität: interdisziplinär, interkulturell, international* // *Матеріали XXVI конф. Асоціації укр. германістів*, 27–28 вересня 2019 р. Івано-Франківськ, 2019. С. 66–67.
41. Pérez Hernández L. *Illokution and Cognition: A Constructional Approach*. Universidad de la Rioja : Servicio de Publicaciones, 2001. 366 p.
42. Preyer G. *Kognitive Semantik – Sprechaktsemantik. Intention – Bedeutung – Kommunikation*. Opladen : Westdeutscher Verl., 1997. S. 74–138.
43. Reboul A. *The Description of Lies in Speech Act Theory. Pretending to Communicate*. Berlin : de Gruyter, 1994. P. 292–298.
44. Searle J. R. A classification of illocutionary acts. *Language and society*. 1976. Vol. 5. P. 1–23.
45. Searle J. *A Taxonomy of Illocutionary Acts. Language, Mind, and Knowledge*. Minneapolis, 1975. P. 344–369.
46. Searle J. R. *Expression and meaning: Studies in the theories of speech acts*. Cambridge; London; New York; Melbourne : Cambridge University Press, 1979. 187 p.
47. Searle J. R. *Speech Acts*. 27th printing. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2005. 203 p.
48. Searle J. R., Vanderveken D. *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge : University Press, 1985. 227 p.
49. Searle J. *What is a speech act? Philosophy in America*. Ithaca, 1965. P. 221–239.
50. Levinson S. C. *Pragmatics / S. C. Levinson*. – Cambridge: Cambridge University press, 1983. 420 p.

Список ілюстративних матеріалів

1. Andersch A. Sansibar: Oder, Der letzte Grund. Zürich] : Diogenes, 1970. 221 S.
2. Anna S. Transit. Neuwied, : Luchterhand, 1963. 290 S.
3. Arjouni J. Happy birthday Türke!: Ein Kayankaya-Roman. Zürich : Diogenes, 1987. 169 S.
4. Bachmann I. Malina. Frankfurt : Suhr-kamp, 1974. 356 S.
5. Becker J. Jakob der Lügner. Berlin : Aufbau-Verlag, 1969. 269 S.
6. Biller M. Ehrenburgs Decke. In: ders., Wenn ich einmal reich und tot bin, Köln: Kiepenheuer & Witsch 1990, S. 174
7. Böll H. Billard um Halb zehn: Roman. München : Droemer Knaur, 1963. 213 S.
8. Bonsels W. Die Biene Maja und ihre Abenteuer. 4. Aufl. Berlin : Schuster & Loessler, 1922. 177 S.
9. Borchardt G. H. Jettchen Gebert: Roman. Berlin : E. Fleischel, 1919. 476 S.
- 10.Boy-Ed I. Vor der Ehe: Roman. Berlin : Ullstein, 1915. 443 S.
- 11.Braun L. Lebenssucher: Roman. München : Albert Langen, 1920. 443 S.
- 12.Bredel W. Die Väter. 4. Aufl. Berlin : Aufbau-Verlag, 1967. 444 S.
- 13.Brückner C. Wenn du geredet hättest, Desdemona: Ungehaltene Reden ungehaltener Frauen. Berlin : Ullstein Verlag, 1997. 207 S.
- 14.Brussig T. Wasserfarben: Roman. 4. Aufl. Berlin : Aufbau Taschenbuch Verlag, 2002. 228 S.
- 15.Courths-Mahler H. Ich lasse dich nicht, Augsburg: Weltbild Verl. 1992 [1912], S. 111
- 16.Degenhardt F. J. Für ewig und drei Tage: Roman. Berlin : Aufbau-Verlag, 1999. 352 S.
- 17.Dückers T. Spielzone: Roman. Berlin : Aufbau-Verlag, 1999. 207 S.
- 18.Duncker D. Großstadt. Berlin: Eckstein [H.J. Krüger] 1900.

- 19.Dürrenmatt F. Der Richter und sein Henker. Einsiedeln : Benziger, 1952. 144 S.
- 20.Dürrenmatt F. Der Verdacht. Walton-on-Thames : Nelson, 1993. 203 S.
- 21.Dürrenmatt F. Die Physiker. 3. Aufl. München : R. Oldenburg Verlag, 1974. 92 S.
- 22.Dwinger E. E. Die letzten reiter. Jena : Eugen Diederichs verlag, 1935. 450 S.
- 23.Ewers H. H. Alraune, die Geschichte eines lebenden Wesens. München : G. Müller, 1911. 460 S.
- 24.Fallada H. Wer einmal aus dem Blechnapf frisst: Roman. Berlin : Rowohlt, 1935. 509 S.
- 25.Feuchtwanger L. Die Geschwister Oppermann: Roman. 2. Aufl. Berlin : Aufbau-Verlag, 1984. 357 S.
- 26.Feuchtwanger L. Erfolg. Hamburg : Rowohlt, 1956. 807 S.
- 27.Fontane T. Effi briest. Munich : Goldmann, 1979. 368 S.
- 28.Frapan I. Arbeit, Berlin: Paetel 1903 [1902].
- 29.Goethe J. W. v. Faust, Faust II. New Haven : Yale University Press, 1998. 255 S.
- 30.Goethe J. W. v. Leiden des jungen Werther. Leipzig : G.J. Gœschen, 1787. 310 S.
- 31.Goethe J. W. v. Wilhelm Meisters Lehrjahre. Leipzig : P. Reclam, 1900. 331 S.
- 32.Hans-Ulrich H. [d.i. Eduard Rhein]: Ein Herz spielt falsch, Köln: Lingen 1991 [1950], S. 316
- 33.Hauptmann G. Die Ratten. Berliner: Tragikomödie: Ullstein, 2000 140 S.
- 34.Hermann J. Sommerhaus, später. Erzählungen. Fischer (S.), Frankfurt, 2003. 187 S.
- 35.Hermann K. Die Aula. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1968. 316 S.
- 36.Hesse H. Siddhartha. New York : New Directions, 2009. 174 S.

- 37.Hesse H. Steppenwolf. New York : Bantam Books, 1977. 248 S.
- 38.Hofmannsthal H. v. Der Schwierige: Der Unbestechliche. Frankfurt am Main : Fischer, 1956. 179 S.
- 39.Jentzsch K. Ankunft der Pandora. Wilhelm Heyne, 1996.
- 40.Jentzsch K. Iphigenie in Pankow: Roman. Erfurt : Desotron, 1998. 540 S.
- 41.Jentzsch K. Seit die Götter ratlos sind: Roman. München : W. Heyne, 1994. 540 S.
- 42.Johnson U. Jahrestage, aus dem leben von Gesine Cresspahl. Frankfurt : Suhrkamp, 1970. 478 S.
- 43.Kafka F. Das Schloss: Roman. Berlin : S. Fischer, 1935. 543 S.
- 44.Kafka F. Der Proceß (Prozeß). Fischer-TB.-Vlg.,Ffm, 1993. 284 S.
- 45.Kisch E. E. Der rasende Reporter. Berlin : Reiss, 1925. 317 S.
- 46.Klabund. Kunterbuntergang des Abendlandes: Grotresken von Klabund. München : Roland, 1922. 153 S.
- 47.Klepper J. Der Vater: Roman eines Königs. Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 1971. 841 S.
- 48.Knef H. Der geschenkte Gaul. Wien : Molden, 1971. 383 S.
- 49.Knittel J. Via Mala: Roman. Hamburg: W. Krüger, 1958. 610 S.
- 50.Kreuder E. Die Gesellschaft vom Dachboden. Frankfurt a. M. : Suhrkamp 1978 [1946], S. 64.
- 51.Langgässer E. Das unauslöschliche siegel: Roman. 3. Aufl. Hamburg : Claassen & Goverts, 1949. 529 S.
- 52.Lutz R. Die sechzehnte Eingabe. In: ders., Die lautere Bosheit, Remchingen: Maulwurf 1992, S. 87
- 53.Magnus E. H. Der Kurze Sommer Der Anarchie. Suhrkamp Verlag, 1977. 299 S.
- 54.Mann T. Buddenbrooks: Verfall einer Familie. Berlin : S. Fischer, 1925.
- 55.Mann T. Der kleine Herr Friedemann. Schmuckausgabe. Fischer (S.), Frankfurt, 1997. 76 S.
- 56.Mann T. Der Zauberberg. Berlin : S.Fischer Verlag, 1924. 870 S.

57. Maria M. Schläge die Trommel und fürchte dich nicht: Erinnerung. Berlin : Ullstein, 1989. 270 S.
58. Maria R. E. Drei Kameraden: Roman. Frankfurt / M : Ullstein, 1966. 346 S.
59. Maria R. E. Im westen nichts neues. Berlin : Propyläen-verlag, 1929. 288 S.
60. Maron M. Stille Zeile sechs: Roman. Frankfurt am Main : S. Fischer, 1991. 218 S.
61. May K.: Winnetou IV. Berlin: Neues Leben 1993 [1910], S. 24
62. Merian S. Der Tod des Märchenprinzen: Frauenroman. Reinbek bei Hamburg : Rowohlt, 1988. 343 S.
63. Meysenbug M. Unerfüllt. In: dies., Der heilige Michael, Berlin: Schuster & Loeffler 1907.
64. Morris G. Brigitte wehrt sich, Düsseldorf: Iltis 1952, S. 97
65. Neutsch E. Spur der Steine: Roman. Halle : Mitteldeutscher Verlag, 1964. 845 S.
66. Niebelschütz W. v. Der Blaue Kammerherr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1972. 779 S.
67. Paul S. Immer mutig!, Minden: Bruns, 1902.
68. Raabe W. K. Hastenbeck: Altershausen ; Gedichte. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1968. 537 S.
69. Rathenow L. Vierte Eingabe. In: ders., Die lautere Bosheit, Remchingen: Maulwurf 1992, S. 64
70. Renn L. Krieg. Frankfurt am Main : Frankfurter Societäts-Druckerei, 1930. 375 S.
71. Reventlow F. Autobiographisches: Ellen Olestjerne, Roman, Novellen, Schriften, Selbstzeugnisse. München : Langen-Müller, 1980. 522 S.
72. Rudolf R. Tropenpracht und Urwaldnacht. Braunschweig : Gustav Wenzel & Sohn 1938, S. 32
73. Schaper E. Der Henker, Roman. Leipzig : Insel-Verlag, 1943. 750 S.

- 74.Scherzer L. Der Erste. 2. Aufl. Berlin : Aufbau Taschenbuch Verlag, 1997. 240 S.
- 75.Schiller F. Die Räuber. Hamburg : Rowohlt, 1965. 245 S.
- 76.Schiller F. Kabale Und Liebe. Stuttgart : Klett (Ernst) Verlag, 2003. 155 S.
- 77.Schmidt O. E. Appelschnut: Neues und altes von ihren Taten, Abenteuern und Meinungen. Leipzig : Staackmann, 1927. 179 S.
- 78.Schuder R. Agrippa und das Schiff der Zufriedenen: Roman. Berlin : Rütten & Loening, 1977. 375 S.
- 79.Schulze I. Simple Storys: Ein Roman aus der ostdeutschen Provinz. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999. 313 S.
- 80.Schwabe T. Die Hochzeit der Esther Franzenius. Hofenberg, 2022. 96 S.
- 81.Seghers A. Das siebte Kreuz. Berlin : Aufbau-Verlag, 1971. 410 S.
- 82.Sparschuh J. Der Zimmerspringbrunnen: Roman. 7. Aufl. München : BTB, 1997. 158 S.
- 83.Spoerl H. Die Feuerzangenbowle: Roman. München : Heyne, 1991. 171 S.
- 84.Suttner B. v. Martha's Kinder. 6. Aufl. Dresden, Leipzig : E. Pierson, 1902. 440 S.
- 85.Theodor P. Stalingrad. München : Desch, 1973 [1946], 141 S.
- 86.Traven B. Das Totenschiff: Roman. Frankfurt am Main : Büchergilde Gutenberg, 1983. 306 S.
- 87.Ury E. Nesthäkchen, Bd.5, Nesthäkchen fliegt aus dem Nest. Stuttgart : Thienemann Verlag, 1993. 107 S.
- 88.Walser M. Halbzeit, Frankfurt a. M.: Suhrkamp 1997 [1960], S. 419
- 89.Walser R. Jakob von Gunten. New York, NY : New York Review of Books, 1999. 176 S.
- 90.Walter M. Die 13 1/2 Leben des Käpt'n Blaubär, Frankfurt a. M.: Eichborn 1999, S. 565
- 91.Wassermann J. Caspar Hauser, oder, Die Trägheit des Herzens : Roman. München : Langen Müller, 1993. 389 S.

92. Werfel F. Die vierzig Tage des Musa Dagh. Fischer (S.), Frankfurt, 1990.
989 S.
93. Zweig S. Schachnovelle. Frankfurt am Main : Fischer, 1943. 95 S.

Abstract

The life and activities of society are impossible without communication between people, as it is a necessary condition for any activity. The process of communication largely determines well-being, effectiveness of actions, mood of people, etc. Often in everyday speech, and sometimes even in scientific literature, speaking and communication are used interchangeably. However, the concepts of "speaking" and "communication" differ from each other. The concept of "communication" is more general, and "speaking" is specific, denoting only one of the types of communication. The process of communication is important in the lives of people all over the world and represents the exchange of any information between the addresser and the addressee. This process consists of a number of purposeful communicative acts, which are implemented by communicators in specific communicative situations. It is communication that is the main object of study in pragmalinguistics. The apologetic speech act can be confidently attributed to such acts. This work is devoted to establishing the pragmalinguistic features of the apology in the German language. Apology is one of the most frequent speech acts in most cultures, and it carries important and interesting information for pragmalinguistic research. The results we can obtain from the analysis of apology as a speech act are particularly valuable for understanding the linguistic culture of German-speaking countries. In modern pragmalinguistics, different types of speech acts are studied depending on their illocutionary force: greeting, advice, appeal, compliment, order, irony, offer and refusal, jealousy and envy, and others. From the standpoint of pragmalinguistics, we consider it appropriate to consider the speech act of apology as a hybrid speech act. Speech acts of apology (a hybrid of expressive and directive) are studied as hybrids, as well as warnings (a hybrid of directive and assertive) and threats (a hybrid of directive and commissive) justification (a hybrid of assertive and expressive), certification (a hybrid of assertive and expressive), offering a service (hybrid quisitive and commissive). This work will substantiate the hybrid illocutionary status of the speech act of apology.